

Система роботи над зв'язним мовленням повністю узгоджується зі структурою мовної діяльності, з основними її етапами.

Завдяки формуванню вмінь і навичок через дію школярів вчаться розуміти мотиви діяльності, визначити суттєві ознаки мовних явищ і понять, систему операцій засвоєння їх. Усвідомлена навчальна діяльність виховує в учнів упевненість у своїх знаннях і діях.

Використання навчальних мовленнєвих ситуацій, як спеціальних вправ, сприяють формуванню навичок та вмінь комунікативної діяльності, яка є підґрунтям для формування висококультурної, толерантної людини, здатної успішно жити й працювати в сучасному суспільстві.

Література

1. Кабанова-Меллер Е.Н. Учебная деятельность и развивающее обучение. – М.:1981. – С.14.
2. Леонтьев А.Н. Общее понятие о деятельности. – В кн.: Основы теории речевой деятельности. – М.: 1974. – С.12.
3. Тростенцова Л.А. «Действие» и «операция» при анализе процесса изучения морфологии. – Рус. язык в школе. – 1979. – №6. – С.46.

І.В.Могілей

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ ЕМОЦІЙНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

В статье рассматриваются активные формы обучения на материале украинского музыкального фольклора, которые повышают возможности учебного процесса в решении проблемы формирования эмоционального воспитания младших школьников.

In the article it is distinguished the active forms of work with the material of Ukrainian musical folklore; which promote the education process possibilities with decision of the problem in emotional education of junior pupils.

Формування емоційної культури школярів є одним з основних завдань сучасної музичної педагогіки. Учитель має

розвинути чутливість і потяг дітей до музики, ввести їх у світ добра й краси, відкрити в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань, навчити захоплюватись неповторністю музичних творів.

Музична культура людини невід'ємна від культури народу, до якого вона належить або серед якого живе. Тому особлива увага в емоційному вихованні приділяється українській народній музиці, що має розкритися школярам як частина життя народу, цілісне явище його духовної культури.

Мета роботи полягає в теоретичному і практичному обґрунтуванні сутності емоційного виховання молодших школярів, у виявленні основних форм, методів і засобів, які забезпечують успішний емоційно-образний розвиток учнів.

У наш час проблема використання фольклору в музичному вихованні школярів постала досить гостро. Народна пісня майже зникла з побуту, особливо міського, її пропаганда звелася здебільшого до сценічних форм, багатотисячолітні традиції у деяких регіонах України призабулися. Така ситуація характерна і для школи, де народна музика тривалий час розглядалася лише епізодично.

Тож зрозуміло, що удосконалення системи музичного виховання школярів в Україні торкнулося насамперед питань використання фольклору: виховання любові до народної музики, виховання народною піснею стало одним із провідних завдань учителя музики.

Як зазначав Б.Яворський, “...створюючи основу для розвитку художнього творчого мислення, формуючи музичну ідеологію засобами яскравих музичних образів, педагоги мають можливість викликати у дітей сильні враження, емоційні реакції. Діти знаходять у живій і пругкій метроритміці, в активному русі пісні, що одвічно поновлюється, в театральній випуклості образів, сонячній палітрі музичне відображення своїх характерів” [3]. Б.Яворський підкреслював важливість накопичення дітьми музичних вражень для повноцінного виховання і вважав, що важливою умовою народної діяльності є народна музика.

Основою музичного матеріалу, який викладається на уроках музики, є українська народна пісня. Їй притаманний

винятковий виховний вплив на формування культури емоцій учнів молодших класів. Вивчаючи цей пісенний матеріал, школярі знайомляться з традиціями, звичаями, обрядами, збагачуються духовністю українського народу.

У молодших класах на уроках музики учні широко вивчають колискові пісні, лічилки, скоромовки, ігрові пісні тощо. Так, до лічилки “Кумо, кумо, що варила?” або заклички “Іди, іди, дощику” учні самі створюють мелодію з використанням засвоєних ступенів у найрізноманітнішій послідовності. Такі завдання викликають активну роботу уяви, активізують мислення школярів.

Участь у виконанні колискової пісні “Котику сіренький” або ігрової пісні “А ми просо сіяли” сприяє вихованню в учнів емоційної чутливості, здатності передавати художній образ пісні. При цьому виховні й художні завдання гнучко поєднуються з технічною роботою над піснями, адже спів, відірваний від художнього образу, не схвилює школярів.

В.Верховинець підкреслював, що ніщо так не розкриває розумові й фізичні здібності дітей, їх почуття і творчу фантазію, як ігри з рухами, танцями, співом. Тому на уроці музики доцільно розучити пісні, які можна інсценізувати або виконати у русі. Наприклад, школярі беруть участь у виконанні й інсценізації народної пісні “Подоляночка”. Своїми рухами вони передають поведінку персонажів відповідно до музики і сюжету. Це розвиває природну музикальність учнів, їх здатність емоційно і свідомо сприймати музику.

Одним з основних видів вокально-хорової творчості є імпровізація. Для розвитку в учнів творчої ініціативи та фантазії варто запропонувати їм такі **завдання-вправи**:

1. Гра вільних мелодій від будь-якого ступеня тональності. Кожен приклад необхідно закінчувати стійким звуком – I, III, V ступеня.
2. Гра вільних мелодій від одного й того ж звука, але в різних тональностях, в яких цей звук міститься.

Завдання вправи полягає в тому, що кожному нову тоніку необхідно спочатку визначити, потім почути, проінтонувати і тільки після цього грати мотив у відповідній тональності.

3. Музичний діалог.

а) гра вільних мелодій по черзі з педагогом (завершення розпочатої мелодії).

Учень грає простий короткий мотив, а вчитель продовжує його. У музичному діалозі доцільно запропонувати розмір і характер музичної фрази, що виконується. Музичний діалог викликає інтерес у тому разі, коли сили учасників (ними можуть бути два учні) рівні і кожний з них може продовжити мелодичну лінію, яка розвивається.

б) гра запитань та відповідей.

Будь-які з декількох звуків можна за допомогою відповіді перетворити на запитання. Слід звернути увагу на виразне інтонування мотивів, надаючи їм запитальний і стверджувальний характер.

4. Вправа-етюд на виявлення емоцій: етюд здивування, етюд гіркоти, етюд задоволення, етюд гніву, етюд захоплення і т.ін.

Учень грає чи співає невеликі побудування, виразно інтонує їх, виявляючи різні емоції. Важливо використовувати і мажорні, і мінорні тональності, звертаючи увагу на емоційне забарвлення звучання.

5. Тема з варіаціями (імпровізація).

Учню пропонується нескладна і коротка тема, на основі якої необхідно створити варіації в характері пісні, танцю, маршу, прагнучи як можна точніше передати характер (настрій) кожної варіації. У результаті тема кожного разу звучить з новим настроєм. Доцільно пов'язувати власні імпровізації з малюванням ілюстрацій до кожної з них. Ті вправи, які діти виконують дуже охоче, стимулюють активність емоційного сприйняття музики, активізують емоційно-образне мислення у молодших школярів.

Невід'ємною частиною діяльності учнів на уроках музики є слухання та аналіз музичних творів, що допомагає проникнути у зміст та складний світ художніх образів. Саме на етапі аналізу школярі набувають досвіду музично-творчої діяльності, оволодівають уміннями, знаннями і навичками, необхідними для повноцінного естетичного сприймання музики.

Аналізуючи музичні твори у молодших класах, доцільно використовувати рухи під музику, адже пластичний рух

закладений у самій природі музики – в музичних інтонаціях завжди відчувається зв'язок зі словом, танцем, мімікою, рухами тіла людини. Тому прийом “пластичного інтонування” як природного вираження в ході, жесті, танцювальному русі, почуття переживання, емоційного змісту твору має велике значення в емоційному вихованні молодших школярів. Наприклад, осягненню емоційного змісту української народної пісні “Засвістали козаченьки” сприятиме використання прийому пластичного інтонування, коли учні, слухаючи музику, імітують помах шабел над головою. Виконання танцювальних рухів під час звучання українських народних танців “Гопак”, “Козачок” допоможе учням відчути енергійний характер, яскраво виражений національний колорит цієї музики.

Даючи вихід моторній активності школярів, пластичне інтонування музики спрямовує активність до поглибленого сприймання і розвитку слухацької культури. В учнів розвивається творча уява, прагнення до самовираження у пластичних образах.

Велике значення мають бесіди з учнями про мистецтво, музику, людські характери, які необхідно пов'язувати з художніми музично-поетичними образами творів. Важливо зацікавити школярів новим тлумаченням твору, звучанням якихось нових інтонацій. Адже почуття інтересу, здивування має велике значення у творчій діяльності. Мова музики – мова емоцій, тонких душевних рухів, і вона потребує від юних вихованців виразного емоційного виконання.

Перше знайомство з музичними творами завжди буває яскравим і сильним, тому показ його вчителем на інструменті повинен бути якісним, емоційно наповненим, з передачею контрастності тем з тонкими музичними нюансами. Тільки емоційне виконання здатне викликати в учнів яскраві й сильні враження, закріпитися в пам'яті, викликати творчу уяву, тобто задуматися, співпрацювати, співпереживати.

На уроках музики слід широко використовувати твори про пори року. Твори даної тематики – благодатний матеріал для розвитку уяви й фантазії, адже кожна пора року обов'язково асоціюється з певним настроєм. Необхідно навчити школярів чуйно вдивлятися й вслухатися в осінь – “сумну пору” (З.Левіна

“Що нам осінь принесе?”), в яскравий чудовий сніг (Я.Степовий “Сніжинки”), і в пробудження весняної природи (П.Козицький “А вже красне сонечко”), і в жарке літо (українська народна пісня “Як діждемо літа”). Виховуючи естетичне ставлення до оточуючої природи і пор року, що змінюють одна одну, ми формуємо моральність, яка сприяє зросту духовної, в тому числі емоційної культури молодших школярів.

Спостереження на уроках показують, що учні нерідко відчують труднощі у визначенні емоційно-образного змісту музики. Вони легко розпізнають елементи зображальності, виділяють окремі засоби виразності. Однак їх висловлювання щодо характеру музичного твору, вираження почуттів і настроїв одноманітні. Поділ музики здебільшого на сумну або веселу примітивізує їхнє сприймання.

Для розвитку емоційної сфери в учнів у зміст уроку можна включити таке завдання: визначити емоційну спрямованість музичного твору – який настрій, характер музики?

Даючи оцінку творам, що прозвучали, школярі спираються на асоціації емоційного або глядацького плану. Радісний настрій пов’язується в їх уявленні з танцювальною або пісенною музикою. Так, характеризуючи українську народну пісню “Щебетала пташка”, пісню П.Козицького “А вже красне сонечко”, вони говорять про виникнення “радісного почуття, пов’язаного з приходом весни”. Героїчна спрямованість української народної пісні “Засвітали козаченьки”, пісні Н.Яремчука “Гей ви, козаченьки” пов’язується ними з життєстверджуючим настроєм, романтикою походів. Розуміння ліричного елемента музичного образу сприяє правильній характеристиці музики, що виражає сум: “Ой, ходить сон коло вікон”, “Дударик”, “Котику сіренький” тощо.

Визначаючи радісний настрій, учні зображують його у вигляді такої вербальної моделі.

Радісний настрій:

- весела бадьора мелодія
- чіткий рішучий ритм
- світлий дзвінкий тембр
- жвавий моторний темп

Сумний настрій:

- скорботна мелодія
- плавний невиразний ритм
- холодний темний тембр
- повільний помірний темп

Особливого значення в процесі емоційного виховання учнів набуває здатність до творчої діяльності. Проте ефективність “включення” емоційно-музичного досвіду школярів у творчих завданнях, вправах, імпровізаціях, що сприяють розвитку емоційної сфери, недостатня і обмежена відсутністю взаємодії різних видів мистецтв в образному баченні світу і визначенні своєї особистісної участі у процесах, що в ньому відбуваються.

Для розвитку в учнів емоційного сприймання, здатності співпереживати, співстраждати можна використовувати на уроках музики **емоційні ситуації** (ситуації-замальовки, ситуації-порівняння, ситуації-аналогії). Наведемо приклад. Школярі слухають фортепіанну п'єсу Я.Степового “Танок” ля мажор. Після прослуховування твору варто в них запитати: який настрій переважає в цій музиці – радісний бадьорий, чи невеселий, сумний? Чи є в ній контрасти? Учні відповідають, що, „певно, тут є контрасти, тому що перша частина танцю жвава, енергійна, ритмічна. Слухаючи її, можна уявити, що це танцюють парубки й дівчата. В середній частині характер музики різко змінюється: музика стає більш спокійною, ліричною, мрійливою. Її можна порівняти зі співом дівчат, причому, оскільки чути підголоски, то це пісня на два голоси. А потім, відкинувши сум, вони знову продовжують всі разом виконувати веселий танок”. Емоційна ситуація-порівняння захоплює школярів, активізує їхню фантазію.

Глибокому сприйманню музики сприяє використання у процесі аналізу аналогій з творами інших видів мистецтв. Як зазначав Д.Кабалевський, “той, хто знайомий з літературним або живописним твором чи подією реального життя, що надихнули композитора на написання музики... володіє надійним ключем до розуміння цієї музики” [2,65].

Слід зазначити, що використання творів інших видів мистецтв дає змогу значно активізувати художньо-творчу

діяльність молодших школярів. Цьому сприяє створення емоційних ситуацій-аналогій. Наприклад, діти слухають мініатюру сучасного українського композитора М.Степаненка “Вечірня мелодія”. Вони визначають її характер, погоджуються з вчителем, що “Вечірня мелодія” – це перлина ліричної музики, одна з найворушливіших її сторінок. Елегійно піднесений настрій викликає прониклива, сумна і задушевна мелодія, що вільно ллється на хвилях арпеджированих акордів. Тут, і справді, мелодія – душа музики. І перед очима постають полотна Куїнджі, Левітана, де надвечір’я світле і м’яке, наче вистелене сизуватим пір’ям.

Музичні враження учнів від слухання цієї п’єси можна збагатити читанням ліричного вірша Д.Павличка:

Заходить сонце, і на воду
Кладе місток через ріку.
То, певно, вечір переходить
По тому дивному містку.

Уміння сприймати музику формується успішно за умови взаємодії всіх видів музичної діяльності на уроці. При цьому використання на уроках музики творчих завдань, прийому пластичного інтонування, вправ-імпровізацій, створення емоційних ситуацій на матеріалі українського музичного фольклору багато в чому сприяє емоційному вихованню молодших школярів, а саме: стимулює активність емоційного сприймання музики; активізує емоційно-образне мислення; розвиває емоційну пам’ять і уяву; сприяє адекватному словесному вираженню враження, що виникло від музики; здобувається досвід знаходження асоціативних паралелей образно-емоційного змісту поезії, живопису й музики.

Література

1. Верховинець В. Весняночка. – К.: Муз. Україна, 1989. – 342 с.
2. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1984. – 206 с.
3. Коваль Л.Г. Взаимодействие учителя и учащихся в процессе формирования эстетических отношений средствами музыкального искусства: Дис. доктора пед. наук. – К., 1991. – 430 с.

4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі.: Навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2001. – 216 с.

М.В.Вікторова

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЗАСОБАМИ ВИВЧЕННЯ ОБРЯДІВ ТА ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Проблема передачі дітям всеобщего опыта, богатства духовной культуры украинского народа, его национального менталитета, своеобразного мировоззрения и на этой основе воспитания личностных качеств гражданина Украины – есть приоритетным заданием развития национального образования.

The article investigates the problem of transmitting generally accepted cultural values of the Ukrainian people and the specific character of its national world view. These two grounds are of primary importance and make an essential basis for upbringing personal qualities of a Ukrainian citizen for the further development of the national education.

На порозі нового тисячоліття наше суспільство починає ясніше усвідомлювати, що майбутнє України і далі нових поколінь у великій мірі залежить від того, чи вдасться нам зберегти та примножити величезний спадок народної культури.

Сумний досвід минулих десятиліть довів, що забуття кращих народних традицій, відрив від вироблених народом протягом багатьох віків кращих духовно-моральних цінностей та ідеалів веде до системної кризи всіх сфер суспільного життя: політики, економіки, освіти, культури та ін.

Головною причиною росту злочинності, наркоманії, бідноти, дитячої безпритульності, розпаду сімей, міжнаціональних конфліктів є духовно-моральна деградація суспільства, а також девальвація у ньому таких важливих добродійностей, як милосердя, співчуття, працелюбність та інше. Сьогодні, як ніколи раніше, важливо укріплювати національну гідність та авторитет України у сучасному світі, що